

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยขบวนการเคลื่อนไหวของเกษตรกร กรณีศึกษาสมัชชาเกษตรกรภาคอีสาน (สกอ.) จังหวัดมหาสารคาม มีกระบวนการ ขั้นตอน และวิธีดำเนินการวิจัย ตามหัวข้อที่กำหนดไว้ดังนี้

1. รูปแบบการวิจัย
2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา
3. สถานที่เก็บข้อมูล
4. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
5. การเก็บรวบรวมข้อมูล
6. หน่วยในการวิเคราะห์
7. การวิเคราะห์ข้อมูล

1. รูปแบบการวิจัย

ผู้ศึกษาวิจัยได้กำหนดกระบวนการ และขั้นตอนการวิจัยโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นหลัก โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participatory Observation) การใช้ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) การค้นคว้าจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามโดยการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structure Interviewing) กับผู้รู้ (Key Informants) และการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างกับตัวแทนหรือแกนนำกลุ่มสมัชชาเกษตรกรภาคอีสาน (สกอ.) เพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์ศึกษาให้เห็นถึงขบวนการเคลื่อนไหวของ สกอ.

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา

เนื่องจากการศึกษาคั้งนี้เป็นการศึกษาในเชิงคุณภาพ และเป็นการศึกษาถึงกลไกภายใน และกลไกภายนอก สกอ. ที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับขบวนการเคลื่อนไหวของ สกอ. ดังนั้นประชากรที่ใช้ในการศึกษาจึงประกอบด้วย

2.1 การศึกษากลไกภายใน เป็นการศึกษากับผู้รู้ และตัวแทนหรือแกนนำของกลุ่ม สกอ. ดังนี้

2.1.1 ผู้รู้ (Key Informants) เป็นผู้ที่สามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของสกอ. สภาพทั่วไป สภาพเศรษฐกิจ ระบบความสัมพันธ์ทางสังคม วิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี ระบบความเชื่อของชุมชน และ สกอ. ซึ่งกลุ่มผู้รู้ได้แก่

1) ผู้นำอย่างเป็นทางการ ได้แก่ แกนนำของ สกอ. ผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน ครูที่อยู่ในชุมชน ผู้นำท้องถิ่น (สจ./สท./อบต.) ที่มีความรู้และเข้าใจ และร่วมดำเนินการเคลื่อนไหวกับ สกอ

2) ผู้นำอย่างไม่เป็นทางการ ได้แก่ผู้นำตามธรรมชาติ ผู้สูงอายุ หัวหน้าคุ้ม พระสงฆ์ อดีตแกนนำ สกอ. สมาชิก สกอ. ผู้ที่มีบทบาทในการเคลื่อนไหว

2.1.2 ระดับตัวแทนหรือแกนนำของ สกอ. โดยถือเอาแกนนำที่อยู่ในตำแหน่งปัจจุบันทุกคน เพื่อหาข้อมูลเกี่ยวกับขบวนการเคลื่อนไหวของ สกอ. โดยเฉพาะในเรื่องที่เกี่ยวกับกลไกการสร้างความสะดวก และการยอมรับในการขบวนการเคลื่อนไหวของสกอ.

1) การสร้างกฎเกณฑ์ร่วมของ สกอ.

2) การเคลื่อนไหวของ สกอ.

3) การมีส่วนร่วมของสมาชิก สกอ.

4) การเสริมระบบแรงจูงใจ (Motivation) ได้แก่ สิ่งกระตุ้นให้คนในชุมชนท้องถิ่นเข้าร่วมในกิจกรรมของ สกอ. โดยมีแรงจูงใจจาก 2 ส่วน คือ

4.1) แรงจูงใจภายนอก (Extrinsic Motivation) ซึ่งมีทั้งแรงจูงใจที่อาจมีค่าทางเศรษฐกิจ (Economic Incentives) เช่นความต้องการความมั่นคงในชีวิตเป็นต้น และแรงจูงใจที่ไม่มีค่าทางเศรษฐกิจ (Non-Economic Incentives) เช่น คำชมเชย การยกย่อง เป็นต้น

4.2) แรงจูงใจภายใน (Intrinsic Motivation) ได้แก่ ความต้องการอยากแก้ไขปัญหา และความต้องการของเกษตรกร

4.3) การรับผลประโยชน์ร่วมกัน

2.2 การศึกษากลไกภายนอก ทำการศึกษาแยกออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่

2.2.1 ผู้รู้ที่เป็นข้าราชการและเจ้าหน้าที่ของรัฐ เพื่อศึกษาหาข้อมูลเกี่ยวกับบทบาทของภาครัฐที่มีต่อขบวนการเคลื่อนไหวของ สกอ. มุ่งศึกษาถึงวิธีประสานงานระหว่างหน่วยงานของรัฐด้วยกันเองและการประสานงานระหว่างหน่วยงานของรัฐกับเกษตรกร การจัดโครงสร้างของหน่วยงานภาครัฐเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวของเกษตรกร การเข้ามามีส่วนร่วมตลอดจนแนวทางในการให้การสนับสนุน และการร่วมช่วยเหลือในการแก้ไขปัญหาของเกษตรกร โดยศึกษาจากหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1) หน่วยงานด้านการปกครอง ได้แก่ นายอำเภอ ป้องกันจังหวัด ปลัดอำเภอ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ในเขตอำเภอเมือง โกสุมพิสัย กันทรวิชัย นาเชือก เชียงยืน กิ่งอำเภอกุฉินารายณ์

2) หน่วยงานด้านการรักษาความสงบ ได้แก่ เจ้าหน้าที่ตำรวจสถานีตำรวจภูธรอำเภอเมือง โกสุมพิสัย กันทรวิชัย นาเชือก เชียงยืน กิ่งอำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดมหาสารคาม

3) หน่วยงานด้านป่าไม้ ได้แก่ สำนักงานป่าไม้/เจ้าหน้าที่ป่าไม้ที่ร่วมแก้ไขปัญหาของเกษตรกร ป่าไม้อำเภอเมือง โกสุมพิสัย กันทรวิชัย นาเชือก เชียงยืน กิ่งอำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดมหาสารคาม

4) หน่วยงานด้านที่ดิน ได้แก่ ปฏิรูปที่ดิน ที่ดินอำเภอ ในเขตจังหวัดมหาสารคาม ส่วนการปกครองท้องถิ่น ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบล ในเขตอำเภอเมือง โกสุมพิสัย กันทรวิชัย นาเชือก เชียงยืน กิ่งอำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดมหาสารคาม

2.2.2 ผู้รู้ที่เป็นเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานองค์กรพัฒนาเอกชนภาคอีสานที่มีเครือข่ายและได้เข้าร่วมระหว่างองค์กรพัฒนาเอกชนภาคอีสานกับรัฐ และองค์กรพัฒนาเอกชนภาคอีสานกับชาวบ้าน/สกอ. การเข้าร่วมในการเคลื่อนไหวของ สกอ. รวมทั้งการให้การสนับสนุน และการให้การช่วยเหลือ การแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ว่าได้มีการส่วนในขบวนการเคลื่อนไหวของ สกอ. หรือไม่ อย่างไร รวมถึงความสัมพันธ์ต่อการเปลี่ยนแปลงด้านสภาพทั่วไป สภาพเศรษฐกิจ วิถีชีวิต และวัฒนธรรมชุมชนของ สกอ.

2.2.3 การศึกษาค้นคว้า ทบทวนกฎหมายและนโยบายของรัฐ โดยศึกษาจากกฎหมาย และนโยบายของรัฐทั้งในระดับส่วนกลาง ระดับจังหวัด ระดับอำเภอ และระดับท้องถิ่น เพื่อตรวจสอบว่ามีกฎหมาย หรือนโยบายใดบ้างที่มีส่วนทำให้มีการเคลื่อนไหวของเกษตรกร

3. สถานที่เก็บข้อมูล

แกนนำและสมาชิกกลุ่ม สกอ. เจ้าหน้าที่/หน่วยงานองค์กรพัฒนาเอกชนภาคอีสาน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในเขตพื้นที่จังหวัดมหาสารคาม

4. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ใช้เทคนิคการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structure Interviewing) และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participatory Observation) ตลอดจนการใช้ข้อมูลทุติยภูมิ โดยการค้นคว้าจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง สำหรับแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง สร้างขึ้นเป็น 4 แบบ เพื่อใช้ในการสัมภาษณ์แต่ละกลุ่มเป้าหมาย ดังนี้

4.1 แบบสัมภาษณ์ผู้รู้ที่มีความรู้และเข้าใจการดำเนินงานของ สกอ. จัดทำเป็น 2 ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ให้ข้อมูล

ส่วนที่ 2 ศึกษาถึงประวัติความเป็นมาของชุมชนและ สกอ. สภาพทั่วไป สภาพเศรษฐกิจ ระบบความสัมพันธ์ทางสังคม วิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ

4.2 แบบสัมภาษณ์ผู้รู้ที่เป็นข้าราชการและเจ้าหน้าที่ของรัฐ จัดทำเป็น 2 ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ให้ข้อมูล

ส่วนที่ 2 ศึกษาถึงบทบาทหน่วยงานภาครัฐ และเจ้าหน้าที่ของรัฐ ในเรื่อง การประสานงาน การจัดโครงสร้างหน่วยงานภาครัฐ ที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับการเคลื่อนไหวของเกษตรกร การเข้าไปมีส่วนร่วมใน สกอ. การให้การสนับสนุนและการแก้ไขปัญหาของเกษตรกร

4.3 แบบสัมภาษณ์ผู้รู้ที่เป็นเจ้าหน้าที่ขององค์กรพัฒนาเอกชนภาคอีสาน จัดทำเป็น 2 ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ให้ข้อมูล

ส่วนที่ 2 ศึกษาถึงบทบาทหน่วยงานขององค์กรพัฒนาเอกชนภาคอีสาน ในเรื่องการประสานงานการเข้าไปมีส่วนร่วมใน สกอ. การให้การสนับสนุนและการแก้ไขปัญหาของเกษตรกร

4.4 แบบสัมภาษณ์ตัวแทน หรือแกนนำของ สกอ. จัดทำเป็น 2 ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ให้ข้อมูล

ส่วนที่ 2 ศึกษาถึงบทบาทและความคิดเห็นของแกนนำต่อขบวนการเคลื่อนไหวของสกอ. ในเรื่องกลไกการสร้างความเสมอภาค/การยอมรับการสร้างกฎเกณฑ์ร่วมในการเคลื่อนไหว การมีส่วนร่วมของสมาชิก สกอ. การร่วมรับผลประโยชน์

5. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บข้อมูลแบ่งออกเป็น 2 ระดับ ได้แก่

1. การเก็บข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) คั้นคว้าจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง
2. การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม เก็บรวบรวมข้อมูลตามแบบสัมภาษณ์ที่กำหนดโดยการเข้าไปศึกษาแบบเจาะลึก ซึ่งผู้วิจัยได้ร่วมการดำเนินงานกับ สกอ. ในทุกขั้นตอนของขบวนการเคลื่อนไหวของเกษตรกร (สกอ.)

6. หน่วยในการวิเคราะห์

กำหนดหน่วยการวิเคราะห์ออกเป็น 2 ระดับ ได้แก่

1. ระดับผู้รู้
2. ระดับตัวแทน หรือแกนนำของกลุ่ม สกอ.

7. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพแยกข้อมูลเพื่อใช้ในการวิเคราะห์ออกเป็น 5 ประเภท ได้แก่

ประเภทที่ 1 ข้อมูลของชุมชน และสมาชิกเกษตรกรภาคอีสาน อันได้แก่ ประวัติความเป็นมาของชุมชนที่ตั้ง สกอ. และข้อมูลทั่วไป สภาพทางกายภาพ เช่น ลักษณะภูมิประเทศ การตั้งบ้านเรือน ระบบโครงสร้างของชุมชน ลักษณะอาชีพ ระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชน/สกอ. นำข้อมูลเหล่านี้มาวิเคราะห์เพื่อหาลักษณะความสัมพันธ์กับขบวนการเคลื่อนไหวของสมาชิกเกษตรกรภาคอีสาน

ประเภทที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับบทบาทของหน่วยงาน และเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้อง
 กับการเคลื่อนไหวของ สกอ.

ประเภทที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับบทบาทของหน่วยงาน และเจ้าหน้าที่ขององค์กร
 พัฒนาเอกชนภาคอีสานที่เกี่ยวข้องกับการเคลื่อนไหวของ สกอ.

ประเภทที่ 4 ข้อมูลเกี่ยวกับกฎหมาย และนโยบายของรัฐที่เป็นผลต่อขบวนการ
 เคลื่อนไหวของ สกอ.

ประเภทที่ 5 ข้อมูลระดับตัวแทน หรือแกนนำ/สมาชิก ที่เกี่ยวข้องกับขบวนการ
 เคลื่อนไหวของ สกอ.

เมื่อรวบรวมข้อมูลทุกประเภทแล้ว นำข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์ภายใต้บริบทของ
 สังคม/สกอ. ในลักษณะองค์รวม (Holistic) แล้วนำข้อมูลมาแจกพร้อมทั้งตีความเพื่อสร้าง
 ข้อสรุปแล้วนำเสนอข้อมูลด้วยวิธีพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (Analysis Description) ประกอบด้วย
 การบรรยาย ตาราง กราฟ แผนที่ และแผนภูมิ โดยแยกนำเสนอเป็นบทเพื่อตอบคำถามการวิจัย
 ตามกรอบแนวคิด ในการวิจัย ดังนี้

1. บริบททางสังคมของ สกอ.
2. บทบาทหน่วยงานและเจ้าหน้าที่ของภาครัฐที่มีต่อ สกอ.
3. บทบาทหน่วยงานและเจ้าหน้าที่ของภาคเอกชนที่มีต่อ สกอ.
4. ขบวนการเคลื่อนไหวของ สกอ.
5. สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ